

शङ्खो यामायनः। पितरः। त्रिष्टुप्, ११ जगती

उदीरतामवर उत्परास उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः।

असुं य ईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु॥ १०.०१५.०१

अवरे परासः मध्यमाः- उत्तमाधममध्यमाः। सोम्यासः- प्रसन्नाः। पितरः- पूर्वाचार्याः पूर्वपुरुषा
मार्गदर्शकाः। उदीरताम्- हव्यं प्राप्नुवन्तु। असुम्- प्राणम्। ये। ईयुः- उपासते। ते। ऋतज्ञाः-
प्रकृतिनियत्यनुस्यूतधर्मज्ञाः। पितरः- पूर्वपुरुषाः पूर्वाचार्या मार्गदर्शकाः। नः- अस्मान्। हवेषु-
आह्वानेषु। अवन्तु- रक्षन्तु॥१॥

इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये पूर्वीसो य उपरास ईयुः।

ये पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये वा नूनं सुवृजनासु विक्षु॥ १०.०१५.०२

ये। पूर्वासः- अस्मत्पूर्वजाः। ये। उपरासः- अस्मदुपरि अनन्तरमुत्पन्नाः। ईयुः- पितृलोकं गताः।
तेभ्यः। पितृभ्यः। अद्य- इदानीम्। इदम्- एतत्। नमः- वन्दनम्। अस्तु- भवतु। ये। पार्थिवे
रजसि- भूलोके। निषत्ताः- हव्यस्वीकाराय आगत्य अस्मद्यज्ञे सन्निविष्टाः। ये। सुवृजनासु विक्षु-
पापवर्जितप्रजासु। निषत्ताः। तेभ्यो नमः॥२॥

आहं पितृन्सुविदत्राँ अवित्सि नपातं च विक्रमणं च विष्णोः।

बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः॥ १०.०१५.०३

अहम्। विदत्रान्- विदुषः। पितृन्- पूर्वपुरुषानाचार्यान् मार्गदर्शिनः। अवित्सि- लब्धवान्।
विष्णोः- व्यापनशीलस्य ब्रह्मणः। नपातं च- विनाशाभावं च। विक्रमणं च- व्याप्तिं च। लब्धवान्।
ये। बर्हिषदः- लब्धभूमिकाः। सुतस्य- निष्पादितरसस्य। पित्वः- हव्यस्य च सारम्। स्वधया-
आत्मधारणया। भजन्त- सेवन्ते। ते। इह- अत्र। आगमिष्ठाः- आगच्छन्तु॥३॥

बर्हिषदः पितर उत्यर्वागिमा वो हव्या चकृमा जुषध्वम्।

त आ गतावसा शंतमेनाथा नः शं योररपो दधात॥ १०.०१५.०४

बर्हिषदः- हे लब्धभूमिकाः । पितरः । अर्वाक्- अर्वाचीनानामस्माकम् । ऊती- रक्षा कर्तव्या । इमा-
एतानि । हव्या- हव्यानि । वः- युष्मदर्थम् । चकृम- कुर्मः । जुषध्वम्- तान् सेवध्वम् । ते-
तादृशाः । आ गत- आगच्छत । शंतमेन- कल्याण्या । अवसा- रक्षया । नः- अस्मदर्थम् । शम्-
मङ्गलम् । योः- अमङ्गलस्यापगमनम् । अपः- जीवोदकधाराः । दधात- दत्त ॥४॥

उपहूताः पितरः सोम्यासौ बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु ।

त आ गमन्तु त इह श्रुवन्त्वधि ब्रुवन्तु तेऽवन्त्वस्मान् ॥ १०.०१५.०५

बर्हिष्येषु- लब्धभूमिकेषु । प्रियेषु- प्रेमपात्रेषु । निधिषु । सोम्यासः- प्रसन्नाः । पितरः । उपहूताः-
आहूताः । ते । आ गमन्तु- आगच्छन्तु । ते । इह- अत्र । श्रुवन्तु- शृण्वन्तु । अधि ब्रुवन्तु-
धर्ममुपदिशन्तु । ते- अमी । अस्मान्- नः । अवन्तु- रक्षन्तु ॥५॥

आच्या जानु दक्षिणतो निषद्येयं यज्ञमभि गृणीत विश्वे ।

मा हिंसिष्ट पितरः केन चित्तो यद्व आगः पुरुषता कराम ॥ १०.०१५.०६

जानु । आच्य- भूमौ निपात्य । दक्षिणतः । निषद्य- उपविश्य । विश्वे- सर्वे पितरः । यज्ञ-
अस्मत्पूजाम् । अभि गृणीत- प्रशंसत । केन चित्- यत्किञ्चित् । यत् । आगः- अघम् । वः-
युष्मदर्थम् । पुरुषता- अस्मत्पौरुषेण । कराम- कृतवन्तः । तेनाघेन । पितरः- हे पूर्वपुरुषाः । मा
हिंसिष्ट- हिंसां मा कुरुत ॥६॥

आसीनासो अरुणीनामुपस्थे रयिं धत्त दाशुषे मर्त्याय ।

पुत्रेभ्यः पितरस्तस्य वस्वः प्र यच्छत त इहोर्जं दधात ॥ १०.०१५.०७

अरुणीनाम्- उषसां विद्यानाम् । उपस्थे- अन्तिके । आसीनासः- उपविष्टाः । दाशुषे मर्त्याय-
दानशीलमानवाय । रयिम्- संपदम् । धत्त- दत्त । पितरः । पुत्रेभ्यः- स्वसन्ततिभ्यः । तस्य-
यमस्य । वस्वः- संपदः । प्र यच्छत- दत्त । ते । इह- अत्र । ऊर्ज- शक्तिम् । दधात- दत्त ॥७॥

ये नः पूर्वे पितरः सोम्यासौऽनूहिरे सोमपीथं वसिष्ठाः ।

तेभिर्यमः सैरराणो हवीष्युशन्नशद्भिः प्रतिकाममत्तु ॥ १०.०१५.०८

ये । नः- अस्माकम् । पूर्वे पितरः- पूर्वपुरुषाः पूर्वाचार्या मार्गदर्शिनः । सोम्यासः- प्रसन्नाः ।
वसिष्ठाः- अतिशयेन प्रेम्णा अस्मदाच्छादकाः । सोमपीथम्- रसानुभवम् । अनूहिरे- प्राप्तुवन्तः ।
तेभिः- तैः । उशद्भिः- कामयमानैः । यमः- नियमदेवः । संरराणः- विहरन् । हवींषि- हव्यानि ।
उशन्- कामयन् । प्रतिकामम्- कामं कामम् । अत्तु- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यमनुभवतु ॥८॥

ये तातृषुर्देवत्रा जेहमाना होत्राविदः स्तोमतष्टासो अर्कैः ।

आग्ने याहि सुविदत्रेभिरर्वाङ्मृत्यैः कव्यैः पितृभिर्धर्मसद्भिः ॥ १०.०१५.०९

ये । देवत्रा- देवान् । जेहमानाः- गच्छन्तः । होत्राविदः- वाग्विदः । अर्कैः- मन्त्रजपैः ।
स्तोमतष्टासः- मन्त्रसिद्धाः । तातृषुः- तर्पयन्ति । तैः । सुविदत्रेभिः- विद्वद्भिः । सत्यैः- अवित्रैः ।
कव्यैः- सूक्ष्मदर्शिभिः । धर्मसद्भिः- पुण्यकर्मतैः । पितृभिः । अग्ने- सर्वभूतहितक्रतो । अर्वाङ्-
अस्मान् प्रति । आ याहि- आगच्छ ॥९॥

ये सत्यासौ हविरदो हविष्वा इन्द्रेण देवैः सरथं दधानाः ।

आग्ने याहि सहस्रं देववन्दैः परैः पूर्वैः पितृभिर्धर्मसद्भिः ॥ १०.०१५.१०

ये । सत्यासः- सत्यसन्धाः । हविरदः- हव्यभक्षकाः । हविष्वाः- हव्यपालकाः । इन्द्रेण-
परमेश्वरेण । देवैः- देवताभिश्च । सरथम्- साम्यगतिम् । दधानाः- धृतवन्तः । तैः । सहस्रम्-
प्रभूतैः । देववन्दैः- देवस्तुत्यात्मकमन्त्रयुक्तैः । धर्मसद्भिः- सर्वभूतहिताख्याग्नितप्ततनुभिः । पूर्वैः परैः
पितृभिः । आ याहि- आगच्छ ॥१०॥

अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छत सदःसदः सदत सुप्रणीतयः ।

अत्ता हवींषि प्रयतानि बर्हिष्यथा रयिं सर्ववीरं दधातन ॥ १०.०१५.११

अग्निष्वात्ताः- अग्निनास्वादिताः । हे पितरः । इह- अत्र । आ गच्छत । सुप्रणीतयः- स्वादर्शजीवनेन
स्वसन्ततिनेतारः । सदःसदः । सदत- सीदत । बर्हिषि- उपासनाय दत्तदर्भासने चित्तासने वा ।
प्रयतानि- नियमयुक्तानि । हवींषि- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यानि । अत्त- भक्षयत अनुभवत ।
अथ- ततः । सर्ववीरं रयिम्- सर्वेषां वीराणां वीर्यमयीं संपदम् । दधातन- दत्त ॥११॥

त्वमग्न ईळितो जातवेदोऽवाह्व्यानि सुरभीणि कृत्वी।

प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि त्वं देव प्रयता हवींषि ॥ १०.०१५.१२

अग्ने- सर्वभूतहितरत्युद्धूतसङ्कल्प । आधिभौतिके तु वेदिकास्थपावक । त्वम् । ईळितः- स्तुतः । जातवेदः- जातप्रज्ञ । हव्यानि । सुरभीणि- सुगन्धीनि । कृत्वी- कृत्वा । अवाट्- अवहः । पितृभ्यः- अस्मत्पूर्वपुरुषेभ्यः । प्रादाः- दत्तवानसि । ते । स्वधया- स्वशक्त्या । अक्षन्- अन्वभवन् । देव- हे द्योतनशीलाग्ने । त्वम् । प्रयता हवींषि- नियमदत्तहव्यानि । अद्धि- भुङ्क्ष्व ॥१२॥

ये चेह पितरो ये च नेह याँश्च विद्व याँ उ च न प्रविद्व ।

त्वं वेत्थ यति ते जातवेदः स्वधाभिर्यज्ञं सुकृतं जुषस्व ॥ १०.०१५.१३

ये । पितरः । इह- अत्र सन्ति । ये । इह- अत्र । न- न सन्ति । यान् । विद्व- जानीमः । यान् । न प्रविद्व- न जानीमः । जातवेदः- अग्ने । यति- यावन्तः । ते । इति । त्वम् । वेत्थ- जानासि । स्वधाभिः- स्वशक्तिभिः । सुकृतम्- सुष्ठु रचितम् । यज्ञम् । जुषस्व- सेवस्व ॥१३॥

ये अग्निदग्धा ये अनग्निदग्धा मध्ये दिवः स्वधया मादयन्ते ।

तेभिः स्वराळसुनीतिमेतां यथावशं तन्वं कल्पयस्व ॥ १०.०१५.१४

ये । अग्निदग्धाः- अग्निना श्मशाने यथाशास्त्रं प्राप्तसंस्काराः । ये । अनग्निदग्धाः- अग्निसंस्कारं न प्राप्ताः । मृतानां शिशूनां तथा परिव्राजकानामद्याप्यग्निसंस्कारो न भवति । अवटे चापि मां राम निक्षिप्य कुशली ब्रज । रक्षसां गतसत्त्वानामेष धर्मः सनातनः ॥ इति यथा केषांचिदवटनिक्षेपः कुलधर्मः । दिवः मध्ये- स्वर्गे । स्वधया- अमृतेन । मादयन्ते- तृप्यन्ति । तेभिः- तैः । स्वराट्- स्वतन्त्रः सन् । असुनीतिम्- प्राणनेतृत्वम् । एतां तन्वम्- पुण्यफलानुरूपतनुम् । यथावशम्- यथाकर्मफलवशम् । कल्पयस्व- कुरु ॥१४॥